

Bylo by vhodné ihned v počátku konstatovat, že vlastní vymezení střední Evropy je poněkud problematické a ustálená definice na základě jasně stanovených kritérií neexistuje. Chápání střední Evropy se přitom může velmi obtížně opírat striktně o geografické vymezení. Důležitější, v rámci vymezení pojmu, může být hledání určité středoevropské identity opírající se o vědomí kulturní přízračnosti a jedinečného ducha. Definice střední Evropy je zcela jistě vždy inspirována společně sdílenou historií i strategickou úlohou a může poté být prezentována jako geopoliticko-historická skutečnost.

Prostor definovaný Visegrádem?

•
• Visegrad Fund
•

V neposlední řadě může být prostor definován na základě politických a ekonomických zájmů. Je zřejmé, že některé státy tohoto prostoru mají větší zainteresovanost na hlubší praktické spolupráci zastřešenou slůvkem „středoevropský“. Tento přístup je vlastně zcela zásadní a jediné funkční v praxi mezinárodních vztahů. Nepřekvapí tedy, že kooperace zemí střední Evropy je v současnosti často spojována a omezována na rámec zemí visegrádské skupiny (V4), přestože zde existují i jiné kooperační projekty zasahující do středoevropského prostoru, jako Regionální partnerství z roku 2001 (ČR, Maďarsko, Polsko, Rakousko, Slovensko a Slovinsko), Středoevropská iniciativa (sdružující 18 států střední, jihovýchodní a východní Evropy včetně Itálie) a přechodně rovněž Středoevropská zóna volného obchodu (CEFTA), která vstupem států střední Evropy do EU sdružuje některé státy bývalé Jugoslávie, Albánie a Moldavsko. Dominance V4 jako kooperativního rámce ve střední Evropě je zřejmá a je vlastně moderním pokusem o vymezení střední Evropy zevnitř. Samotné státy V4 vnímají tuto skupinu jako nejdůležitější formát regionální spolupráce ve střední Evropě (nedávají explicitně rovnítko mezi střední Evropou a V4) charakteristický průnikem zájmů a zároveň snahou o rozšiřování formou kooperace s ostat-

ními státy regionu (viz formát V4 + Rakousko + Slovinsko nebo V4 + Bulharsko + Rumunsko) i mimo region. Nesmí být opomenuta skutečnost, že V4 byla vnímána primárně jako uskupení, které pomohlo vybraným středoevropským státům dostat se do evropských struktur a koordinovat své aktivity v rámci nich. Uskupení nebylo nutně založeno na bázi sdílení totožných dlouhodobých ekonomických a politických zájmů a vnímání shodné reality. Pokud střední Evropu vnímáme v nejužším pojetí jako V4, musíme přesto nabýt dojmu, že se jedná o specifický poměrně nehomogenní prostor. To se ostatně odráží i ve vlastní podobě V4, která je poměrně striktně založena na principech spolupráce, ale nikoliv integrace, a pokračující instrumentalizace formou projektů s odmítnutím jakékoliv institucionalizace. Existence skupiny V4 nevede k jasné identifikaci a vymezení středoevropského prostoru, ale představuje spíše flexibilní politický nástroj spolupráce limitovaný komplikovanou historií (kdy povědomí společné existence v určitém prostoru vytvořilo bilaterální tenze a omezení v rámci vzájemné důvěry), částečně rozdílnými geopolitickými zájmy a rozdílně vnímanou senzitivitou vůči významným aktérům v tomto prostoru (Německo, Rusko a USA) a v neposlední řadě asymetrií velikosti jednotlivých států. Nejvýraznějším jmenovatelem společné historie

je přitom zkušenost ze sovětského bloku. Je přesto otázkou, do jaké míry tato čtyřicetiletá zkušenost s podobným politickým režimem a vnímanou izolací od Západu může být jednoduše přetavena do specifické regionální identity. Paradoxně, oficiální důvody, na kterých byla spolupráce založena, tedy moderní historie a identická geografická poloha, mohou zároveň přispívat k politickým pnutí a animozitám. Jiný náhled na interpretaci historie se může poté odrážet v rozdílných pohledech na současnost (zejména evropského prostoru) a přístupech k důležitým otázkám rozvoje prostoru střední Evropy, potažmo celého kontinentu. Projevilo se to v otázce uznání nezávislosti Kosova, postojích k některým reformním otázkám při vyjednávání Lisabonské smlouvy nebo dnes aktuálně k sankcím vůči Rusku.

Závislost na vnitřním trhu EU

Zajímavé je rovněž sledovat ekonomickou oblast, protože díky transformačním procesům byl někdy region V4 vnímán do značné míry jako „monolitický“ s mnoha podobnými atributy. Ekonomiky visegrádských států jsou z hlediska ekonomické vyspělosti na vzájemně srovnatelné úrovni a nesou si s sebou srovnatelnou transformační zkušenost s ohledem na integraci do vnitřního trhu EU (neexistuje ovšem společný univerzálně sdílený transformační model).

Zbyněk
DUBSKÝ

Autor působí ve
Středisku meziná-
rodních studií Jana
Masaryka při VŠE.

Mezitoluky LtN

FOTO: MICHAİL STAVREV

Zbyněk Dubský

Jelikož se jedná o sousedící ekonomiky, nepřekvapí, že vzájemný obchod vykazuje poměrně vysoké hodnoty a země V4 jsou navzájem partnery v exportu i importu. Vždy platí, že země V4 se pravidelně umísťují v první desítce nejvýznamnějších obchodních partnerů, mezi sebou navzájem, přitom minimálně jeden stát V4 se umísťuje tradičně do třetího místa (s problematičtější pozicí Maďarska). Intenzita vzájemného obchodu mezi visehrádskými zeměmi není překvapující, neboť u sousedních ekonomik lze předpokládat vysokou úroveň výměny, a srovnatelně intenzivní vztahy mají tyto státy s dalšími svými sousedy (nacházejícími se rovněž v geograficky definovaném středu Evropy, důležitým partnerem je např. Rakousko), případně velkými ekonomikami Evropy. V rámci importu pak logicky silnou úlohu hraje rovněž Rusko (surovinová závislost) a Čína. Charakteristická je přitom rovněž existence asymetrií v rámci obchodu a rozdílná míra závislosti na ostatních partnerech z V4.

Co skutečně spojuje tyto středoevropské státy v ekonomické oblasti, je obecně závislost na vnitřním trhu EU a zřejmá propojenost s německou ekonomikou (s ohledem na zahraniční obchod a investice). Toto se přitom jeví jako markantní charakteristika s mnohem větším dopadem než vlastní propojenost a ekonomická závislost na vzájemném obchodu v rámci

V4. Ekonomiky V4 jsou obecně velmi až extrémně otevřené (relativně nižší otevřenost ekonomiky Polska je dána velikostí vlastní ekonomiky a přesto je plně srovnatelná s Německem), proexportně orientované (obchodní bilance je navíc tradičně v přebytku), přičemž svůj růst do značné míry spojují právě se zapojením do mezinárodního obchodu. Část exportů do Německa je přitom dále transformována po finalizaci produktu do německého exportu, který je významněji rozprostřen rovněž mimo vlastní vnitřní trh EU (Polsko a ČR se umísťují v první desítce největších importérů do Německa). Největší podíl exportu zabírá strojírenství. Není tedy rovněž překvapivé, že podíl německých investic na celkových zahraničních investicích ve státech V4 se tradičně pohybuje mezi 20–30% (škála Polsko-Slovensko) a Německo patří vždy mezi nejvýznamnější investory. Země V4 jsou na Německu ekonomicky závislé, což jistě platí i pro ostatní státy středoevropského prostoru. Díky této pozici středoevropských ekonomik lze usuzovat na jejich ekonomickou kompatibilitu s Německem v roli subdodavatele spíše než mezi sebou navzájem. Napojení na německý trh je dáno rovněž poměrně nízkými jednotkovými náklady práce na hodinu, které nedosahují v rámci V4 s výjimkou ČR ani třetiny německé úrovně. Napětí mezi státy V4 může přitom vyvolávat obchod

s agrárními produkty. Jedná se sice pouze o okrajový segment obchodu (méně než 10 %), ale Polsko a částečně Maďarsko jsou konkurenceschopné, a tyto státy mají úspěch na českém a slovenském trhu. V rámci pokusu charakterizovat střední Evropu ekonomicky a sledovat vzájemnou kompatibilitu, či nekompatibilitu ekonomik, je zřejmé, že jedním z definičních znaků regionu je propojenost s německou ekonomikou a její dynamikou (s menší závislostí

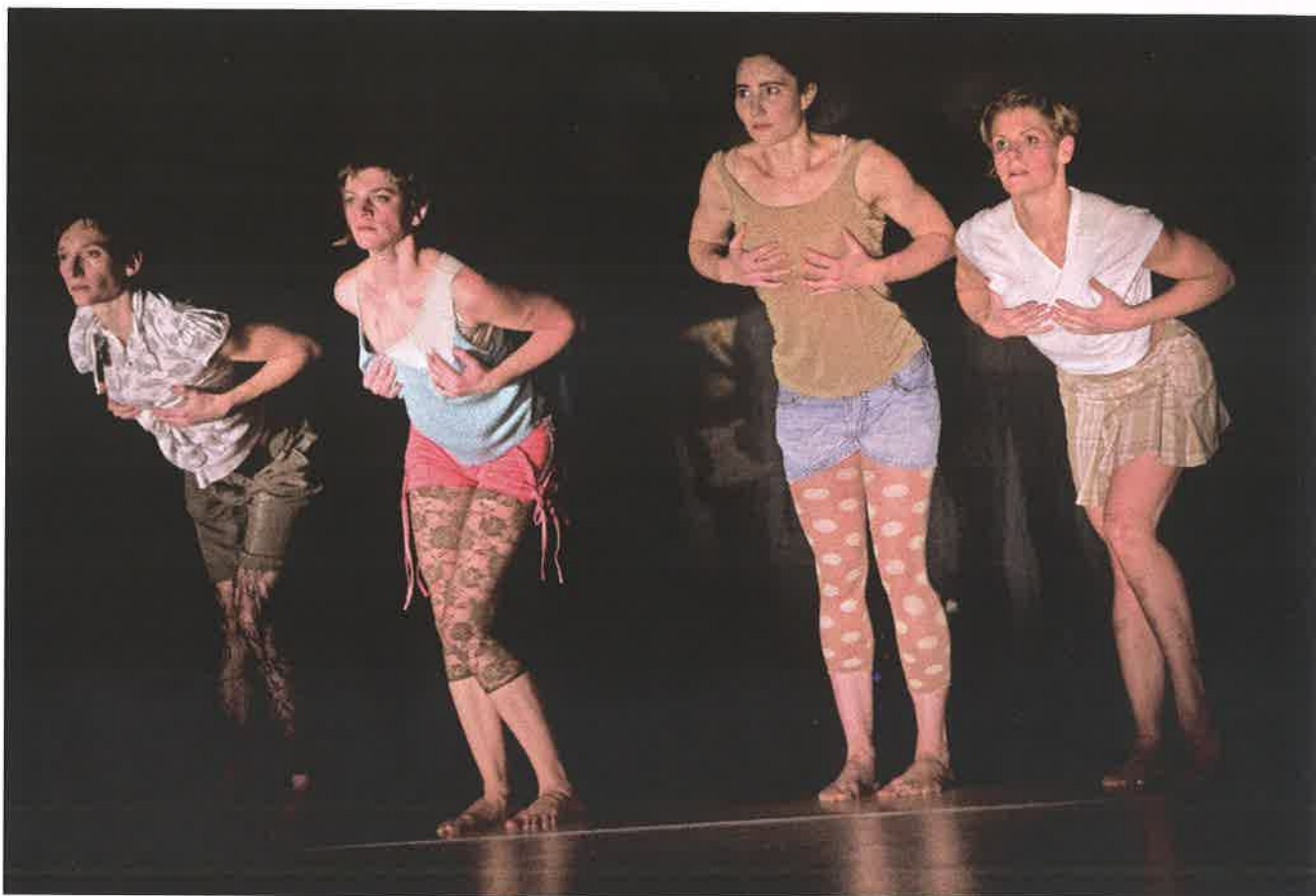

Nejvýraznějším jmenovatelem společné historie je přitom zkušenost ze sovětského bloku. Je přesto otázkou, do jaké míry tato čtyřicetiletá zkušenost s podobným politickým režimem a vnímanou izolací od Západu může být jednoduše přetavena do specifické regionální identity.

Polska). Podobně se vážou k německé ekonomice i další země střední Evropy, zejména Rakousko (mimořádně rovněž s významnými obchodními vazbami na V4). Z vlastní otevřenosti ekonomik, závislosti na exportu na vnitřní trh EU a relativně významné pozici strojírenské výroby poté vyplývá určitý obecný zájem V4 na pokračující

FOTO: DIVADELNIFLORA OLOMOUC

Festival Power of the Visegrad dance podporovaný Mezinárodním visegrádským fondem, soubor VerTeDance.

Dokončení
ze str. 11

integraci evropského trhu a jeho plného fungování, neshoda přesto panuje ve vztahu k zavedení společné měny a zejména ve strategických otázkách dalšího rozvoje evropské integrace.

Rozšíření není na pořadu dne

Je otázkou, do jaké míry toto souvisí s částečně nenaplněným potenciálem spolupráce V4 v politické a zejména v bezpečnostní oblasti, přestože vlastní dokumenty V4 oprávněně zdůrazňují rostoucí viditelnost, reputaci a kredibilitu na mezinárodní scéně. Ukazuje se přitom, že rostoucí zájem o kooperaci i v politické a bezpečnostní oblasti ve středoevropském prostoru má Německo (jako vnější síla a zároveň jeho součást). Stává se dokonce jejím katalyzátorem. Platí to i ve vztahu k V4, a to buď přímo (formát V4 + Německo) nebo s Francií využitím tzv. Výmarského trojúhelníku (Německo, Francie, Polsko). Tento rostoucí zájem Německa o střední Evropu je viditelný zejména ve spojení s jeho východní politikou. Může to mít rovněž viditelný efekt, pokud se budou více projevovat rozdílné zájmy středoevropských zemí ve vztahu k budoucnosti evropského prostoru, úloze Ruska v Evropě a na míře

intenzity vazby na USA. V budoucnu může hrát zásadní limitující roli stále více vnímaná asymetrie uvnitř úzce definované střední Evropy jako V4. Polsko patří mezi velké státy Evropy, je velkou ekonomikou, součástí již zmíněného Výmarského trojúhelníku a může být považováno za důležitého aktéra ve vojenské i zahraničněpolitické oblasti v NATO i EU stejně jako důležitého hybatele východní politiky. Polsko, vzhledem ke své velikosti a ambicím, se posunuje do pozice mocnosti ve střední Evropě. Je důležitým partnerem nejen v evropském prostoru, ale rovněž významným spojencem USA (poslední americká bezpečnostní strategie z ledna 2015 jej explicitně jmenuje v rámci vybraných spojenců v NATO). Teze, že dobrá spolupráce funguje právě proto, že V4 je malá skupina, nemusí platit ve všech případech. Formát pro dialog se Slovinskem a Rakouskem může v mnohém lépe obsáhnout problémy středoevropského prostoru, i s vědomím, že Rakousko má v mnohých ohledech rozdílné postavení, a tím zahraničněpolitické zájmy. Tyto státy jsou však nepochybně ekonomicky i politicky součástí tohoto prostoru. Nejedná se pouze o oblast energetiky nebo

dopravní infrastruktury, ale zejména o šanci více se zamýšlet nad skutečným významem a úlohou středoevropského prostoru pro další vývoj Evropy. V určitých intencích to může platit i pro dialog s Chorvatskem, Rumunskem, Bulharskem a případně dalšími státy. Vlastní rozšíření V4 ovšem zřejmě není na pořadu dne a jeho příznivci jsou v menšině. Zejména pro Polsko se nemusí jevit jako výhodné užší zapojení států, se kterými ani nesousedí, do společné spolupráce. To přesto nemusí nutně bránit intenzivnějšímu rozvoji dialogu a kooperace ve středoevropském prostoru v dalších více či méně formalizovaných formátech, ať už mají krátký život nebo se budou postupně rozvíjet. Příkladem může být summit ČR, Rakouska a Slovenska v lednu tohoto roku. Různé formáty spolupráce ve středoevropském prostoru poté v podstatě vycházejí z přiznání jeho fluidní podoby. Závisí pouze na státech umístěných v tomto prostoru, zda dokážou tuto skutečnost překonat a nepovažovat ji za základní brzdu intenzifikace vztahů. Jisté pouze je, že tvorba prostoru není ukončena, a svoji roli sehraji nejen aktivity samotných států ze střední Evropy, ale rovněž zájmy důležitých vnějších sil.

Zvláštní příloha
Literárních novin
věnovaná
zahraniční politice
Česka po roce 1989
My a svět,
šéfredaktor:
Petr Bílek,
**odpovědný
redaktor:**
Tereza Spencerová,
grafická úprava:
Michail Stavrev